

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
NATURA, ÚS O ABÚS? (2018-2019)

**Els espais naturals protegits de Catalunya: evolució durant els darrers
quaranta anys, estat actual, diagnosi i propostes a mitjà termini**

JOSEP M. MALLARACH

© 2019, Institut d'Estudis Catalans
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

© Dels autors dels articles

Article rebut el març de 2018

Text revisat lingüísticament per Roser Carol i Àlvar Valls

ISBN: 978-84-9965-457-7

DOI: 10.2436/15.0110.22.21

Els espais naturals protegits de Catalunya: evolució durant els darrers quaranta anys, estat actual, diagnosi i propostes a mitjà termini

Josep M. Mallarach

Consultor ambiental. Membre de la Comissió Mundial d'Àrees Protegides de la UICN.

Article rebut el març de 2018.

Sumari

1. INTRODUCCIÓ I PROPÒSIT
2. HISTÒRIA DELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DES DEL RESTABLIMENT DE LA DEMOCRÀCIA
3. DIAGNOSI DEL MODEL DOMINANT
 - 3.1. Un sistema extens i molt complex
 - 3.2. Recursos Insuficients per a la gestió
 - 3.3. Uns òrgans rectors i gestors molt diversos i burocratitzats
 - 3.4. Una escassa participació pública
 - 3.5. Poca gestió conservacionista, però molta oferta d'activitats i serveis
 - 3.6. Població i activitats econòmiques
 - 3.7. Espais naturals sotmesos a moltes pressions i a impactes negatius
 - 3.8. Uns resultats de conservació insuficients
 - 3.9. Poca recerca aplicada i seguiment insuficient
4. PROPOSTES DE MILLORA A MITJÀ TERMINI
 - 4.1. Model
 - 4.2. Estratègia normativa
 - 4.3. Governança i gestió
 - 4.4. Planificació
 - 4.5. Coordinació administrativa i cooperació

- 4.6. Connectivitat ecològica, protecció i restauració
- 4.7. Seguiment i avaluació integrada de l'efectivitat
- 4.8. Vigilància i justícia ambiental
- 4.9. Finançament i estalvi
- 4.10. Adaptació al canvi climàtic

REFERÈNCIES

1. INTRODUCCIÓ I PROPÒSIT

Aquest article es proposa exposar l'evolució que les polítiques d'espais naturals protegits han experimentat a Catalunya durant els darrers quatre decennis, oferir una visió sintètica del seu estat i de les tendències que han experimentat fins ara, diagnosticar els principals reptes als quals s'enfronten i presentar algunes propostes de millora a mitjà termini.

Per aclarir-ne bé l'abast, convé precisar que s'ha adoptat una definició d'espai natural protegit més acotada que la que postulen la UICN i el Conveni de Biodiversitat, que és «un espai geogràfic clarament definit, reconegut, declarat i gestionat per mitjà d'instruments legals o d'altra mena, a fi d'assolir la conservació a llarg termini de la natura, dels seus serveis ecosistèmics i dels seus valors culturals associats» (Dudley, 2008). Aquí, per raons operatives, s'han exclòs els espais naturals protegits per «altra mena d'instruments» que no siguin legals, com poden ser els sistemes consuetudinaris tradicionals, tot i que s'hi fa esment en tractar dels tipus de gestió comunitària.

La primera edició del *Llibre Blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (1976) dedica un capítol, el dotzè, a les «polítiques de zones preservades». Dins d'aquest capítol hi ha deu pàgines dedicades a exposar la situació actual i les perspectives de la legislació protectora del patrimoni natural, deu pàgines més en què s'exposen les delimitacions efectuades en l'àmbit provincial de Barcelona i en la previsió de delimitacions a Catalunya, i amb prou feines una dedicada a la proposta d'establir «zones mereixedores d'especials mesures de protecció» als Països Catalans. En un mapa molt simple, reproduït a la pàgina 484, es distingeix entre les «zones preservades» (5), les «zones en vies de preservació» (15) i les «zones de preservació recomanable» (68); la localització d'aquests 88 espais naturals s'assenyalava per mitjà d'un signe convencional.

La segona edició del *Llibre Blanc* (1988) només dedica set pàgines als espais naturals protegits. És un text elaborat pel secretari de redacció, Ramon Folch, a partir de les aportacions d'una dotzena d'autors. Aquest laconisme contrasta amb les 152 pàgines dedicades a les normatives vinculades als espais naturals protegits (aplegades a l'Apèndix documental) així com amb les 200 pàgines dedicades a descriure les «zones amenaçades i

conflictives», moltes de les quals van esdevenir espais naturals protegits uns anys més tard.

En resum, les dues edicions del *Llibre Blanc* oferien una anàlisi i una diagnosi extenses, acompanyades d'unes propostes molt bàsiques que es limitaven a indicar quins espais serien mereixedors de mesures de protecció especials sense considerar ni les modalitats de protecció, ni de gestió, ni de governança. Un fet que s'explica tant pel moment en què van ser escrites com també —cal dir-ho— per la formació dels autors, procedents en la seva immensa majoria de les ciències de la natura i dedicats professionalment a estudiar, analitzar i diagnosticar valors i problemàtiques del medi natural, i per la manca d'experts en avaluació de polítiques mediambientals en general i de conservació de la natura en particular.

Abans d'abordar el tema, convé reconèixer quina és la realitat del país: la conservació dels espais naturals a Catalunya comporta uns reptes formidables, deguts a la conjunció, d'una banda, d'un patrimoni natural molt ric i divers, amb unes dimensions petites i una alta vulnerabilitat intrínseca, i de l'altra, d'unes pressions i impactes molt forts i generalitzats, fruit d'una alta densitat de població (7,5 milions), de l'altíssim nombre de turistes estrangers que rebem (més de 18 milions el 2017 (IDESCAT, 2018) i de la desmesurada cabana ramadera intensiva, la suma dels quals crea una pressió envers la natura equivalent a una població permanent d'uns vint-i-tres milions de persones, que viuen concentrades en menys del 30 % del territori de Catalunya, car el relleu muntanyós fa que els espais planers siguin escadussers.

2. HISTÒRIA DELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DES DEL RESTABLIMENT DE LA DEMOCRÀCIA

La història dels espais naturals protegits a Catalunya des del restabliment de la democràcia a l'Estat espanyol es pot descriure des de diverses perspectives. Ací s'ha optat fer-ho a partir de les polítiques impulsades pels tres actors principals: la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona i la Unió Europea. Escau considerar quatre etapes: la primera, de 1978 a 1985, quan s'aprovà la Llei d'espais naturals de Catalunya;

la segona, de 1985 a 1992, quan s'aprovà el Pla d'espais d'interès natural (PEIN); la tercera, de 1992 a 2006, quan s'aprovà la xarxa Natura 2000, i la darrera, de 2006 fins al moment present (2018), marcada per una successió de crisis en les quals ens trobem immersos en el moment de cloure aquest treball.

En la primera etapa va tenir lloc la declaració dels primers espais naturals protegits per part de la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya, emparades en el marc legal de l'Estat espanyol. Una mica abans, l'any 1972, la Diputació de Barcelona, fent ús de la figura del «pla especial» de la Llei del sòl espanyola, va declarar «parc natural» el massís de Sant Llorenç del Munt, el primer de tot l'Estat en aquesta categoria. Tres anys més tard va fer el mateix al Montseny. El propòsit del Servei de Parcs de la Diputació barcelonina era crear una anella d'espais naturals protegits entorn de l'àrea metropolitana de Barcelona. Els altres parcs que es van anar declarant als anys vuitanta i noranta van ser igualment muntanyencs: les serres del Montnegre i el Corredor, Garraf, Olèrdola, etc. Aquesta tendència no va canviar fins al 2004, en què es va aprovar el Pla Especial del Parc Agrari del Baix Llobregat, amb la intenció de salvaguardar i posar en valor les hortes fluvials i deltaïques davant de l'expansió d'infraestructures i zones comercials i industrials que amenaçaven d'eliminar-les.

L'any 1982, una vegada restablertes les institucions d'autogovern de Catalunya, el Parlament va aprovar la Llei 2/1982, de protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa, per donar resposta a una llarga demanda social que el 1977 s'havia projectat en els actes de la Campanya de Salvaguarda del Patrimoni Natural del Congrés de Cultura Catalana. Aquesta llei pionera va atorgar al paisatge volcànic —amenaçat per activitats mineres i per l'expansió urbanística— la consideració de paratge natural d'interès nacional, amb 26 reserves naturals al seu interior. La llei va ser recorreguda immediatament pel Govern central i no va entrar en vigor fins després que la sentència 69/1982 del Tribunal Constitucional, a favor de la Generalitat de Catalunya, obrís la porta a totes les comunitats autònomes per a poder legislar i crear espais naturals protegits. La transcendència d'aquesta sentència la demostra el fet que més del 90 % dels espais naturals protegits que avui dia hi ha a Espanya han estat creats per les comunitats autònomes a partir de l'any 1983, sense considerar els que formen part de la Xarxa Natura 2000, en compliment de directives europees (Europarc-España, 2017).

La segona etapa comença l'any 1985, amb l'aprovació de la Llei 12/1985, d'espais naturals, una norma pionera, amb una concepció avançada en aquell moment. Les declaracions d'espais naturals protegits que van seguir —tots proposats en la segona edició del *Llibre Blanc* i objecte de demandes socials— varen ser regides pel marc legal català (vegeu la taula 1).

El resultat d'aquesta etapa, en què diversos organismes, amb criteris diferents, van anar confegint, sense coordinació, peça a peça, el primer conjunt d'espais naturals protegits, fou necessàriament heterogeni. De fet, la majoria de declaracions obeïen a motius de reivindicació social o d'oportunitat política, sense que això sigui cap demèrit envers els valors dels espais naturals que així es van protegir. Tanmateix, el resultat estava lluny de constituir un sistema d'espais naturals protegits representatiu i ben articulat. Cal reconèixer, però, que les xarxes d'espais naturals protegits d'altres comunitats autònomes espanyoles i d'altres països europeus van passar per uns estadis inicials molt similars als de Catalunya, i en molts casos continuen essent-ho avui dia.

TAULA 1. *Declaració d'espais naturals protegits en les dues primeres etapes, per mitjà de diverses lleis, decrets, ordres, resolucions i acords dels poders públics implicats*

<i>Disposició legal</i>	<i>Espai</i>	<i>Figura legal de protecció</i>
Pla especial d'ordenació	Sant Llorenç del Munt i l'Obac	Parc natural
Pla especial d'ordenació	Massís del Montseny	Parc natural
Llei 2/1982 del Parlament de Catalunya	Zona Volcànica de la Garrotxa	Paratge Natural d'Interès Nacional i Reserves Naturals Integrals
Llei 6/1982 del Parlament de Catalunya	Massís del Pedraforca	Paratge natural d'interès nacional
Decret 353/1983	Serres del Cadí-Moixeró	Parc natural
Decret 357/1983	Delta de l'Ebre	Parc natural i reserves integrals
Llei 21/1983 del Parlament de Catalunya	Aiguamolls de l'Empordà	Paratge natural d'interès nacional i reserves integrals
Llei 22/1984 del Parlament de Catalunya	Vall de Poblet	Paratge natural d'interès nacional
Ordre 25/11/1983	Illes Medes (litoral)	Zona vedada a la pesca

Decret 59/1986	La Font Groga (Collserola)	Reserva natural
Llei 3/1986	Massís de l'Albera	Paratge natural d'interès nacional
Resolucions del 18/12/1985 i del 30/7/1986	Montesquiu	Pla especial
Resolucions del 29/6 i del 16/12/86	Garraf	Pla especial
Decret 332/1986	Punta de la Banya; Illa de Sapinya; Delta de l'Ebre	Reserva natural parcial
Decret 59/1987	Muntanya de Montserrat	Parc natural i reserva natural
Acord de la Corporació Metropolitana de l'1/10/1987	Parc de Collserola	Pla especial
Decret 123/1987	Baish Aran; Alt Àneu; Merlès-Lluçanès; Riera d'Arbúcies - Hostalric; Illa de Caramany; La Muga - Albanya; Segre-Isòvol; Segre-Prullans; La Llosa; Noguera Pallaresa - Bonaigua; Noguera Pallaresa - Collegats; Noguera Ribagorçana - Mont-rebei; Riu Algars; Mas de Melo	Reserva natural parcial
Decret 299/1988	Zones del delta del Baix Llobregat: La Ricarda - Ca l'Arana, El Remolar - Filipines	Reserva natural parcial
Resolució del 7/6/1989	Montnegre-Corredor	Pla especial
Ordre del 31/7/1990	Timoneda d'Alfès	Reserva natural de fauna salvatge
Ordre del 17/10/1990	Sant Llorenç de Montgai	Reserva natural de fauna salvatge
Ordre del 23/10/1990	Utxesa	Reserva natural de fauna salvatge
Ordre del 03/01/1991	El Canal Vell	Reserva natural de fauna salvatge
Ordre del 7/7/1992	Punta del Fangar	Reserva natural de fauna salvatge
Ordre del 19/5/1992	Illa del Fluvià	Reserva natural de fauna salvatge

Ordre del 9/9/1992	Llacuna de la Tancada	Reserva natural de fauna salvatge
Decret 328/1992	Olèrdola	Pla especial

Nota: Els paratges naturals d'interès nacional de la zona volcànica de la Garrotxa i dels Aiguamolls de l'Empordà van ser reclassificats com a parc natural per la Llei 12/1982. Les reserves naturals integrals de la zona volcànica van ser reclassificades com a reserves naturals.

Font: J. M. Mallarach (2008), p.73 i 74.

La tercera etapa arrenca l'any 1992, amb la promulgació del Decret 328/1992, que aprova el Pla d'espais d'interès natural (PEIN), un pla que s'anava gestant des de feia cinc anys, els que va durar la seva elaboració, negociació i llarga tramitació. Impulsat per la Generalitat de Catalunya amb rang de pla territorial sectorial, el PEIN va dotar el país d'un sistema d'espais naturals protegits configurat per mitjà d'una metodologia formalitzada amb diversos criteris, principalment ecològics. Aquest sistema va assignar una protecció bàsica, de tipus preventiu, a un conjunt de 144 espais naturals protegits que incloïa tots els espais naturals que s'havien declarat fins aleshores i n'hi afegia de nous, molts dels quals havien estat proposats en la segona edició del *Llibre Blanc*. Amb aquesta iniciativa decidida, la superfície dels espais naturals protegits es va multiplicar per cinc i va assolir el 20 % del territori de Catalunya.

En el marc estatal, Catalunya va esdevenir així la primera comunitat autònoma amb un sistema d'espais naturals protegits i la segona amb més proporció de territori protegit, després de les Illes Canàries, que en tenia quasi el doble (Europarc-España, 2003). Si bé en termes de superfície legalment protegida els resultats del PEIN són lloables, no ho són tant quant al nivell de protecció, que és molt baix, ni en l'efectivitat que va tenir a la pràctica, entre altres coses perquè l'any següent d'aprovar-lo se li va retirar el 90 % de la dotació econòmica assignada per a desplegar-lo (Mallarach *et al.*, 2004).

La darrera etapa comença amb l'optimisme que donà l'aprovació, per Acord del Govern de la Generalitat de 5-XII-2006, de la proposta catalana a la xarxa europea Natura 2000, després d'una llarga i complexa negociació. La Directiva d'hàbitats (92/43/CEE) i la Directiva d'ocells (79/409/CEE) van crear una xarxa ecològica europea anomenada Natura 2000. Es tracta d'un sistema d'espais naturals protegits europeu establert a partir de criteris ecològics, planificat segons regions naturals i transcendent les

fronteres polítiques, que és d'aplicació obligada a tota la Unió Europea. L'Estat espanyol va transposar la Directiva d'hàbitats mitjançant el Reial Decret 1997/1995, que determinava que els òrgans competents de les comunitats autònomes havien d'elaborar les propostes d'espais per a incloure a la xarxa Natura 2000 i trametre-les al Ministeri de Medi Ambient, a qui corresponia proposar-les a la Comissió Europea.

Les propostes que el Govern de Catalunya havia fet abans de 2006 havien estat considerades insuficients pels organismes europeus, i va caldre ampliar-les. Finalment, la xarxa Natura 2000 va acabar incloent una «representació suficient» dels hàbitats i els territoris d'espècies que eren significatius a escala europea, una part dels quals ho eren també a escala catalana. Això va comportar una reavaluació de tot el sistema d'espais naturals protegits, atès que els valors són sempre dependents de l'àmbit geogràfic en el qual s'apliquen. La major part dels nous espais protegits per mitjà de la xarxa Natura 2000 se situen a la regió mediterrània, tant a la part terrestre com, especialment, a la marítima. La proposta aprovada el 2006 tenia, en conjunt, uns 10.401 km², dels quals 9.570 eren terrestres i 831 marins. Aquest fet va permetre el tancament dels diversos procediments d'infracció que la Comissió Europea tenia oberts contra el Govern de Catalunya per no dotar de protecció zones d'especial interès per a les aus, com els espais esteparis al sector del canal Segarra-Garrigues. Segons l'acord del Govern de 2006, tots els espais naturals integrats a la xarxa Natura 2000 formen part del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya (cosa que no és el cas en altres comunitats autònomes d'Espanya) i actualment disposen d'unes directrius de gestió genèriques.

Un altre tret que caracteritza aquesta darrera etapa és la voluntat de considerar la connectivitat ecològica entre els espais naturals protegits. Si s'aconseguís mantenir o recuperar la permeabilitat dels connectors ecològics i paisatgístics entre els espais protegits del sistema, aquests esdevindrien els nodes d'una xarxa natural, físicament interconnectada, seguint el model de la xarxa ecològica paneuropea proposat el 1991 i recollit pel Consell d'Europa el 1995 en l'Estratègia paneuropea per a la diversitat ecològica i paisatgística (Council of Europe, 1996). Aquest concepte fonamental, des del punt de vista ecològic, ja l'havia formulat l'ecòleg Jaume Terrades en la primera versió del *Llibre Blanc*.

L'octubre de 2006, el Departament de Medi Ambient i Habitatge va aprovar les

«Bases per a les directrius de connectivitat ecològica de Catalunya», que estableixen els criteris que caldria tenir en compte en la presa de decisions, en les regulacions, en la planificació, en la programació i en les bones pràctiques de cara a mantenir i millorar la connectivitat ecològica (Mallarach i Germain, 2006). Ateses les petites dimensions de la majoria d'espais naturals protegits, la viabilitat de moltes poblacions depèn del manteniment de la seva connectivitat ecològica. Tanmateix, al moment de tancar aquest apartat, les directrius només són vinculants per al Departament de Territori i Sostenibilitat.

L'actual sistema d'espais naturals protegits de Catalunya ha estat fruit de la iniciativa del Govern català i d'alguns governs locals, entre els quals destaca la Diputació de Barcelona, propiciada per la descentralització administrativa espanyola i desplegada en el marc estatutari. El model establert es fonamenta en la governança governamental (Generalitat, diputacions i consorcis mixtos), tot i que a Catalunya les propietats públiques i comunals tenen, en conjunt, una superfície molt inferior a les propietats privades.

Els consorcis es van crear sobre la marxa i amb funcions de suplència, és a dir, per donar gestió activa a espais naturals protegits que la necessitaven i la Generalitat no l'oferia. En aquest consorcis mixtos, a més dels ajuntaments, solen ser-hi representades la Generalitat, les diputacions i, de vegades, algunes entitats de la societat civil local. La seva consolidació, capacitat i efectivitat són molt variables. A finals de 2017 n'existien nou, que gestionaven aproximadament el 8 % del sistema d'espais naturals protegits.

Amb la Declaració de Montesquiú, l'any 2000 es va introduir a Catalunya la custòdia del territori. La Xarxa de Custòdia del Territori és una entitat de segon nivell que s'ha desenvolupat considerablement. El desembre de 2016 tenia 161 membres, entitats i organitzacions majoritàriament privades, distribuïdes en trenta-tres comarques de Catalunya, dedicades a fomentar l'acció concertada, responsable i altruista dels propietaris per conservar els valors patrimonials de les seves finques per mitjà d'uns 850 acords de custòdia en més de 43.000 ha de superfície.

A les darreries de la dècada de 1990 havien aparegut diverses entitats privades amb l'objectiu d'impulsar la conservació d'espais naturals protegits de propietat privada, entre les quals escau destacar la Fundació Territori i Paisatge, la Fundació Natura i la Fundació

Terra. La seva incidència, com la d'altres entitats similars, després d'uns anys de creixement, va quedar estroncada amb la crisi del sistema financer de 2008, que va portar al desmantellament de les obres socials de les caixes que durant la dècada anterior havien donat suport a molts projectes conservacionistes del tercer sector ambiental a Catalunya. En aquests moments, només la Fundació Catalunya La Pedrera manté una xarxa d'espais naturals protegits significativa: 24 de propietat (7.800 ha) i 106 en diversos règims: drets de tala, custòdia del territori, etc. (160.758 ha) (Rafa, 2014)

La Generalitat de Catalunya té competències exclusives en matèria d'espais naturals protegits. Ara bé, en el seu si hi ha hagut, des dels anys vuitanta, una pugna entre el departament amb competències en agricultura, ramaderia, pesca i boscos i el departament que tenia les competències mediambientals, anomenat successivament de Política Territorial i Obres Públiques, de Medi Ambient, de Medi Ambient i Habitatge i de Territori i Sostenibilitat. En alguns períodes hi ha hagut parcs adscrits a tots dos departaments, mentre que en altres períodes s'han adscrit a l'un o a l'altre i en algunes legislatures la planificació dels espais naturals protegits ha estat a una banda i la gestió a l'altra. I encara que estiguessin adscrits al departament mediambiental, el departament d'agricultura ha mantingut les competències executives en la gestió agrícola, ramadera, forestal cinegètica i pesquera, amb problemes crònics de coordinació. I per acabar-ho de complicar, el Parc Natural de Montserrat ha estat sempre adscrit al Departament de la Presidència.

TAULA 2. *Principals actors i etapes en la història de les polítiques d'espais naturals protegits de Catalunya*

<i>Actors</i>	<i>1975-1985</i>	<i>1985-1992</i>	<i>1992-2006</i>	<i>2006-2018</i>
Unió Europea				
Govern espanyol				
Generalitat de Catalunya: DPTiOP/DTES				
Generalitat de Catalunya: DMA/DMAH				
Generalitat de Catalunya: DARP				
Generalitat de Catalunya: Presidència				

Diputació de Barcelona	
Diputació de Girona	
Diputació de Tarragona	
Consortis municipals	
ONG conservacionistes	
Custòdia del Territori	

Font: Elaboració pròpia.

El marc legal vigent —la Llei 12/1985, d'espais naturals, anterior a la primera Cimera de la Terra a Rio de Janeiro, al Conveni de la Biodiversitat i a les polítiques europees que l'apliquen— té moltes mancances i ha quedat obsolet. Per exemple, no fixa les atribucions dels òrgans gestors, no estableix clarament els instruments de planificació i de gestió necessaris, subordina la conservació a l'urbanisme, no disposa de figures de protecció aplicables a escala local ni tampoc a la propietat privada, no té en compte les figures de conservació internacionals, el règim sancionador és molt poc efectiu, etc.

La «nova» llei de patrimoni natural i biodiversitat es va presentar i debatre públicament en unes jornades de reflexió, participació i debat fetes a la Universitat de Girona els dies 14 i 15 de juny de 2005, les actes de les quals van ser publicades poc després (Vila i Varga, 2006). Des d'aleshores, tots els successius governs de Catalunya s'han compromès a aprovar-la sense assolir-ho.

La crisi econòmica i política que es va desencadenar l'any 2008, en part vinculada a la bombolla immobiliària, va afectar negativament la natura i el paisatge, a més del sistema bancari, fins al punt d'eliminar pràcticament totes les caixes que operaven a Catalunya i les seves obres socials, unida a una crisi institucional que va afectar negativament les polítiques de conservació de la natura en general i les d'espais naturals protegits en particular.

L'any 2010 es va suprimir el Departament de Medi Ambient i Habitatge i les competències de conservació del patrimoni natural es van repartir entre el nou Departament de Territori i Sostenibilitat i el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, el qual des de la darreria de 1980, havia mantingut una actitud

bel·ligerant envers les polítiques d'espais naturals protegits. D'aleshores ençà, les polítiques d'espais naturals protegits vinculades a la Generalitat de Catalunya van patir un fort desmantellament, any rere any. La societat civil, com ja s'havia esdevingut en el passat, va reaccionar de diverses maneres. L'any 2014 es va constituir una plataforma per a la defensa del patrimoni natural, la més àmplia de la història de Catalunya, integrada per centenars d'entitats professionals, científiques, naturalistes, ecologistes i excursionistes. En una jornada celebrada a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el 29 de març de 2014 van fer pública una declaració que resumeix la diagnosi d'aquest període fosc i complex que s'ha estès, amb canvis poc esperançadors, fins al moment de redactar aquestes ratlles. La declaració a favor del patrimoni natural de Catalunya denuncia:

1. El desmantellament de les polítiques de conservació del patrimoni natural de Catalunya, que ja ha traspassat totes les línies vermelles.

2. El greu incompliment d'obligacions i disposicions legals (com ara directives europees o plans de conservació d'espècies) que fan referència a la conservació del patrimoni natural.

3. Les retallades de més del 60 % del pressupost destinat a espais naturals protegits, que són competència de la Direcció General de Medi Natural i Biodiversitat, la qual forma part d'un departament, el d'Agricultura, que ha reduït el seu pressupost en un percentatge molt inferior.

4. L'estrangulament de la gestió dels espais naturals protegits adscrits a la Generalitat o gestionats per consorcis dels quals la Generalitat formava part, que han patit la reducció dels equips gestors, la dràstica retallada o l'eliminació dels serveis d'informació i educació ambiental i de les brigades de manteniment, i que han estat tres anys consecutius sense cap inversió, cosa que ha afectat també els centres de recuperació de fauna salvatge.

5. L'absència de gestió conservacionista dels espais naturals marins i de la seva biodiversitat, amb comptadíssimes excepcions.

6. Les evidències d'empitjorament i de pèrdues, a vegades irreversibles, de patrimoni natural (geòtops, geozones, espècies, hàbitats, paisatges) ja identificades en l'avaluació de l'efectivitat del sistema d'espais naturals protegits de 2004, fins i tot a l'interior

d'espais naturals de protecció especial. I tot plegat, en un moment de sobrefreqüentació del medi natural, que requeriria una gestió adequada a la capacitat de càrrega.

7. Les tendències negatives en indicadors clau del medi natural de Catalunya que han palesat els dos informes publicats per la Institució Catalana d'Història Natural el 2010 i el 2013, avalats per la millor informació científica disponible.

8. L'escàs ressò que han tingut els informes del Consell de Protecció de la Natura en les polítiques de gestió i conservació del patrimoni natural del Govern de Catalunya, i en particular els darrers informes sobre la gestió dels espais naturals protegits.

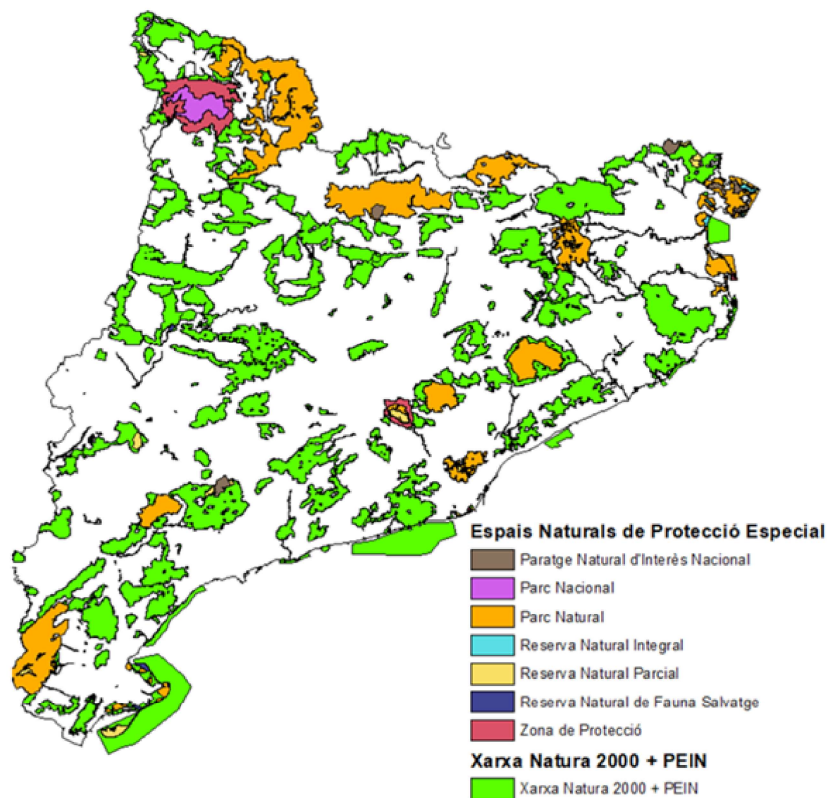
9. La supressió de molts programes de recerca i seguiment del patrimoni natural, que dificulta o impedeix avaluar les tendències i l'impacte de les polítiques públiques que hi incideixen.

10. La falta de reconeixement de les enormes oportunitats socials i econòmiques que el patrimoni natural comporta i l'absència d'estratègies i d'accions efectives per a desplegar-les.

Dels sis punts que proposava la Declaració de 2014 per redreçar la situació, fins al dia d'avui només se n'ha assolit un, i encara parcialment. Es tracta de la proposta de «reagrupar les competències sobre gestió i planificació del patrimoni natural amb la resta de competències ambientals en un únic departament responsable de les polítiques ambientals, i de caràcter transversal». Diem parcialment, perquè ni les competències forestals ni les de caça i pesca del sistema d'espais naturals protegits s'han agrupat en el Departament de Territori i Sostenibilitat, cosa que ha portat a situacions tan sorprenents com la tallada de boscos madurs singulars de propietats públiques a l'interior d'espais naturals legalment protegits, que en algun cas —com el de l'avetosa de Riu al Parc Natural del Cadí-Moixeró—es van poder aturar al darrer moment gràcies a una nova campanya social.

La gravíssima crisi institucional entre la Generalitat de Catalunya i el Govern espanyol que va esclatar en la darrera legislatura i que va dur l'Estat a intervenir les finances de la Generalitat, a destituir l'Executiu i a dissoldre el Parlament va tenir diversos efectes negatius immediats per als espais naturals protegits: va aturar l'aprovació de la llei de creació de l'agència de protecció de la natura i l'aprovació de l'Estratègia de conservació del patrimoni natural i la biodiversitat, i el bloqueig pressupostari va afectar

negativament el finançament dels parcs naturals i la gestió del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya, els projectes de seguiment, restauració i recuperació de la biodiversitat impulsats per la Generalitat (ja prou deficitaris) i les actuacions impulsades per entitats del tercer sector ambiental i pel sector privat, sovint per mitjà de models molt efectius de concertació, com ara la Xarxa de Custòdia del Territori. A més, el Govern espanyol va recórrer la Llei de canvi climàtic aprovada pel Parlament de Catalunya el 27-VII-2017 es van suspendre, entre d'altres, els articles que creaven el Fons del patrimoni natural i en determinaven el funcionament i els instruments impositius. A més de deixar sense finançament les polítiques de conservació vinculades, la suspensió d'aquesta llei impedirà assolir l'objectiu de «reduir la vulnerabilitat de la població, dels sectors socioeconòmics i dels ecosistemes terrestres i marins davant els impactes adversos del canvi climàtic, i crear i reforçar les capacitats nacionals de resposta a aquests impactes».

MAPA 1. Sistema d'espais naturals protegits de Catalunya.

Font: Generalitat de Catalunya. Departament de Territori i Sostenibilitat, Direcció General de Polítiques Ambientals.

3. DIAGNOSI DEL MODEL DOMINANT

El model d'espais naturals protegits que tenim a Catalunya és un sistema extens i molt complex que acull un patrimoni natural d'una riquesa i una diversitat excepcionals, sotmès a fortes pressions i impactes, que no ha disposat mai dels recursos adients per a fer front a les necessitats. És un model en el qual domina la governança governamental —malgrat que la majoria dels espais són de propietat privada o comunal—, que es regeix per un marc legal obsolet, amb unes estructures i procediments excessivament burocratitzats i amb poca participació pública, sobretot de les poblacions locals. Un model en què la conservació de la natura no sol ser la prioritat, motiu pel qual la seva eficàcia proteccionista ha estat menor de la desitjable, però que, en canvi, ha desplegat una gran oferta d'activitats i serveis, que han produït uns efectes socioeconòmics molt positius. Un model que ha patit els efectes d'una manca crònica de coordinació administrativa, amb nombroses disfuncions internes i una escassa aplicació del regim sancionador. Un model del qual es desconeixen aspectes cabdals, per manca de seguiment, que no ha disposat d'una recerca aplicada suficient per fer front als reptes que té plantejats i que ha tingut una escassíssima avaluació dels seus resultats. Tots aquests aspectes es comenten tot seguit, a partir dels resultats de la primera i única avaluació efectuada de tot el sistema d'espais naturals protegits que existia entre 2002 i 2004, amb alguns aspectes que s'han pogut actualitzar amb posterioritat.

3.1. *Un sistema extens i molt complex*

El sistema d'espais naturals protegits de Catalunya és molt extens. A finals de 2016, la seva superfície cobria el 32 % del país i sumava 1.095.360 ha, de les quals 1.012.575 eren terrestres i 82.785, marines (Europarc-Espanya, 2017). A Espanya, aquesta proporció només és superada a les illes Canàries, on cobreix el 42 % del territori, si bé allà els espais amb un alt nivell de protecció —parcs nacionals i reserves naturals— són més nombrosos, extensos i rellevants.

Els valors de patrimoni natural protegits a Catalunya són molt alts, tant si es consideren a escala catalana com espanyola o europea: s'ha constatat la presència d'hàbitats i espècies d'interès europeu en el 98 % dels espais naturals protegits. A més, la majoria dels espais conté valuosos elements de patrimoni cultural tangible i intangible.

El sistema català d'espais protegits és el més complex de l'Estat. Té diferents normes i figures jurídiques que se superposen (fins a cinc figures legals nacionals i dues d'internacionals diferents en algun cas, com el del Parc Natural del Cap de Creus) i que, en certs aspectes, es poden contradir. A més, els límits de diferents figures de protecció dins un mateix espai poden no coincidir, cosa que dificulta reconèixer la protecció legal que té un indret concret.

El constitueixen tretze figures de protecció diferents. D'aquestes, sis provenen de la Llei 12/1985, d'espais naturals (parc nacional, paratge natural d'interès nacional, reserva natural integral, reserva natural parcial, parc natural i espai d'interès natural). La figura de la reserva natural de fauna salvatge fou creada per la Llei 3/1988, de protecció dels animals; la figura de la reserva marina prové de la legislació de pesca catalana o estatal, mentre que les figures de pla especial i de zona perifèrica de protecció poden derivar tant de la Llei 12/1985 (amb els anomenats plans especials de protecció i de delimitació) com de la legislació urbanística de Catalunya.

A les figures legals de protecció pròpies, se n'hi afegeixen d'internacionals, com són la zona especial de conservació, l'aiguamoll Ramsar, la reserva de biosfera o les zones especialment protegides d'importància per a la Mediterrània, recollides a la taula 3, que s'hi superposen en molts casos.

TAULA 3. *Espais naturals protegits amb figures internacionals*

<i>Superfície actual del espais naturals protegits amb figures internacionals</i>		
<i>Lloc</i>	<i>Superfície (ha)</i>	<i>Any d'incorporació</i>
<i>Zones humides del Conveni Ramsar</i>		
Aigüestortes	39.979	2007
Delta de l'Ebre	7.736	1993
Estany de Banyoles	1.033	2002

Aiguamolls de l'Alt Empordà	4.784	1993
<i>Reserves de la biosfera (UNESCO)</i>		
Massís del Montseny	30.120	1978
Terres de l'Ebre	367.729	2013
<i>Zones especialment protegides d'importància per al Mediterrani (ZEPIM)</i>		
Cap de Creus	13.932	1995
Illes Medes	604	1995
Total	465.917	

Font: Ministeri d'Agricultura, Pesca, Alimentació i Medi Natural d'Espanya (2017).

Si volguéssim ser exhaustius, encara hauríem d'esmentar altres figures, procedents de legislacions sectorials d'aigua, boscos, caça, etc., les quals, amb objectius diversos, també han tingut l'efecte de protegir espais naturals, de vegades amb tanta o més efectivitat que les figures abans citades, com seria el cas de les reserves nacionals de caça, els refugis de pesca, les reserves naturals fluvials i d'altres.

En conjunt, el sistema d'espais naturals protegits de Catalunya pateix un fort desequilibri cap als graus de protecció més baixos (categoria V de la UICN) i una manca de figures de protecció d'alt nivell (categories I-IV de la UICN) que s'ha accentuat els darrers anys, tal com mostra la taula 4. Si s'hi afegissin el Parc Nacional, els dos parcs naturals i les reserves naturals previstes pel PEIN (1992), que encara no s'han declarat, milloraria l'equilibri del sistema d'espais naturals protegits.

TAULA 4. *Equivalències entre les figures d'espais naturals protegits de Catalunya i les categories d'àrees protegides d'UICN*

<i>Equivalència UICN</i>	<i>Figures de protecció a Catalunya</i>	<i>% d'espais protegits</i>	
		<i>2005</i>	<i>2014</i>
I	Reserva natural integral	0,3	0,2
II	Parc nacional	2,1	1,4
III	Paratge natural d'interès	1,7	1,7
IV	Reserva natural parcial	2,3	1,6
	Reserva natural de fauna salvatge		

V	Parc natural, zones perifèriques de protecció, espais d'interès natural, espais de la xarxa Natura 2000	93,6	95,7
---	---	------	------

Font: Institució Catalana d'Història Natural (2015).

La superfície conjunta de la meitat dels espais protegits equival a menys del 5 % del sistema perquè els espais són molt petits (menys de 10 km²), motiu pel qual no apareixen a les bases de dades internacionals de referència, que empren aquesta magnitud com a mida de tall mínim.

La delimitació de la majoria d'àrees protegides va excloure els nuclis urbans, per petits que fossin; quan no es podien deixar a la perifèria, s'obrien finestres a l'interior de les àrees protegides. Aquesta estratègia ha dificultat la integració urbanística dels nuclis i de les activitats de la seva població i ha limitat les possibilitats que els gestors incidissin en activitats potencialment conflictives.

La majoria d'espais naturals protegits, sobretot els adscrits a la Generalitat de Catalunya, pateixen un greu dèficit d'instruments de planificació i de gestió, fins i tot en parcs naturals o paratges naturals d'interès nacional creats fa més de vint anys, tal com mostra la taula 5. S'estima que només un 18 % dels espais inclosos en el PEIN disposen d'instrument de planificació. A més, la majoria dels plans de protecció o de gestió aprovats no reflecteixen adequadament la complexitat de les figures de protecció que coexisteixen en un mateix espai protegit, fet que dificulta assolir els objectius de conservació. I a més, alguns espais segueixen figures de planificació del marc legal espanyol, com la de pla rector d'ús i gestió (PRUG), que no existeix en la legislació de Catalunya.

TAULA 5. Disponibilitat d'instruments de planificació i de gestió en el sistema d'espais naturals protegits de Catalunya

Espai	Nombre d'espais	Superfície (ha) ⁵		% respecte al total ²	Amb instrument de planificació ³		Amb instrument de gestió ⁴	
		Terrestre	Marina		Nombre d'espais	% de superfície	Nombre d'espais	% de superfície
PEIN	184	1.019.922	85.629	31,77	39	18,0	—	—
ENPE ¹	19	313.591	5.529	9,77	8	23,4	6	20,7

Parc nacional	1	13.900	—	0,43	0	0	1	100,0
Parc natural	14	256.352	5.5.29	7,98	7	35,4	3	19,9
PNIN	7	12.032	—	0,37	4	41,19	0	0,0
RNI	6	1.830	20	0,06	5	99,8	0	0,0
RNP	58	12.879	933	0,40	34	41,2	0	0,0
Natura 2000	117 (115 ZEC i 73 ZEPA)	979.904	85.614	30,52	—	—	115 (ZEC) 9 (ZEPA)	100,0 5,9

1. Inclou les reserves naturals de fauna salvatge i les zones perifèriques de protecció. Tots els ENPE s'inclouen al seu torn dins del PEIN, i la xarxa Natura 2000 també.

2. Superfície terrestre.

3. Correspon als espais del PEIN i als ENPE amb plans de protecció del medi natural i del paisatge.

4. Per al cas dels ENPE gestionats per la Generalitat fa referència a plans d'ús i gestió aprovats; per al cas dels ENPE gestionats per la Diputació de Barcelona fa referència a plans d'ús públic

5. Calculada a partir de l'àmbit de la BM50K (ICGC, 2015)

Font: Servei de Planificació de l'Entorn Natural (situació a 31-XII-2017).

3.2. *Recursos insuficients per a la gestió*

Els recursos destinats a la gestió dels espais naturals protegits de Catalunya han estat sempre, en conjunt, clarament insuficients, tot i que hi ha grans diferències entre les administracions responsables. Els espais naturals protegits que depenen directament o indirecta de la Generalitat de Catalunya, de sempre els menys dotats, van veure retallats els seus recursos i pressupostos entorn d'un 60 %, a partir de 2008, fins al punt d'eliminar la gestió activa en diversos espais, com el de l'Alta Garrotxa, i haver de tancar-se molts de serveis, inclosos els d'educació ambiental o d'atenció als visitants en parcs molt concorreguts. Els parcs adscrits a la Generalitat han tingut alguns anys un pressupost d'inversió zero.

Els espais naturals protegits que han tingut millors dotacions han estat sempre els adscrits a la Diputació de Barcelona. Per contra, la majoria dels que depenen de la Generalitat funcionen de maneres més o menys anòmales o provisionals. En l'única

avaluació del sistema d'espais naturals protegits que s'ha fet, amb dades de 2003-2004, els recursos econòmics es distribuïen, de mitjana, de la manera següent: un 30 % es destinava a la gestió dels recursos naturals i culturals, un 14 % a l'ús públic i l'educació ambiental, un 9 % a suport a la població local i participació i el 47 % restant a activitats generals i administratives. En conjunt, la major part del pressupost dels espais naturals protegits (84 %), provenia de la mateixa Administració o entitat que els gestionava, mentre que un 11 % prové d'ajuts d'altres administracions, un 3 % de recursos propis, un 1 % d'ajuts europeus i la resta de diferents modalitats de patrocini. Cridava l'atenció el fet que més del 70 % dels recursos econòmics es destinés a menys de la tercera part de la superfície de les àrees protegides que tenen gestió activa, les quals representen només el 12 % de tota la superfície protegida de Catalunya.

La disponibilitat de recursos humans i econòmics dels nou consorcis existents és molt desigual: uns pocs estan més ben dotats que els espais naturals protegits adscrits a la Generalitat, mentre que d'altres arrosseguen dèficits crònics. I quan no disposen de pla especial que els assigni competències, les que tenen són més limitades encara que les de la resta d'òrgans gestors, cosa que els limita molt l'eficàcia.

En la darrera avaluació efectuada entre 2002 i 2004, una quarantena d'espais naturals protegits disposaven d'òrgan gestor, on treballaven, de manera remunerada, més de set-centes persones. D'aquestes, la meitat eren treballadors permanents, el 30 % eren temporals i la resta estaven vinculats a concessions administratives que s'encarregaven de serveis, com ara l'atenció del públic, l'educació ambiental o la neteja i el manteniment d'equipaments. El nombre de treballadors assignat a cada espai natural protegit no era en funció de les seves necessitats, sinó dels recursos i les prioritats de l'Administració pública o de l'entitat privada que n'era responsable.

La política d'adquisició de patrimoni natural o cultural per part de les administracions responsables és molt dispar. Només la Diputació de Barcelona ha mantingut una línia d'adquisició de propietats privades dins dels espais naturals protegits que gestiona, mentre que la Generalitat ha fet poques compres, i encara esporàdiques i guiades per criteris d'oportunitat. Sobta que ni tan sols s'hagin adquirit les petites reserves de propietat privada, on hi ha hagut un empitjorament més greu de l'estat de conservació.

3.3. *Uns òrgans rectors i gestors molt diversos i burocratitzats*

El model actual fa que en els espais naturals protegits hi incideixin diferents administracions públiques i diversos cossos de l'Administració, amb objectius i maneres de funcionar no sempre coincidents ni complementaris. En conjunt, no s'ha aconseguit un grau de cooperació i coordinació satisfactori i les friccions internes acaben consumint inútilment molta energia. En són exemple les dificultats de cooperació entre els departaments d'Agricultura i de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, que han estat cròniques, i la poca coordinació del Cos d'Agents Rurals, que ha tingut efectes importants en els espais protegits adscrits a la Generalitat mancats d'un cos de guarderia propi. El grau de cooperació dels poders locals ha estat, en canvi, força variable. Altrament, la cooperació transfronterera en matèria d'espais naturals protegits ha estat minsa o inexistent, tant en el camp de la planificació com en el de la gestió, segons si considerem l'estat d'Andorra, les comunitats autònomes o amb les regions franceses veïnes. I això que són força nombrosos els espais naturals protegits fronterers.

En el funcionament intern dels òrgans gestors dels espais naturals protegits de Catalunya domina una burocratització elevada i un grau de formalització baix dels seus procediments interns. Els pocs espais que programen les seves activitats anuals mostren un grau d'execució de les actuacions programades força baix.

En l'àmbit de les administracions responsables, la direcció general que s'ha anomenat de Patrimoni Natural, o de Medi Natural, segons les legislatures, arrossega una estructura greument insuficient i disfuncional que ha esdevingut crònica. En general, la burocratització i la inèrcia de totes les administracions implicades complica innecessàriament molts processos gestors i dificulta la introducció de canvis per millorar i adaptar-se a noves circumstàncies amb flexibilitat.

La incapacitat d'establir un model propi pel que fa a les activitats agropecuàries i forestals ha fet que se seguissin les mateixes tendències dins i fora dels espais protegits. En les finques privades, la gestió conservacionista presenta notables limitacions, especialment en les figures d'alt nivell de protecció, que no s'han arribat a resoldre. Les dificultats per establir convenis de col·laboració amb els propietaris i els escassos instruments fiscals i econòmics incentivadors disponibles han constituït greus obstacles

en els espais on la propietat privada predomina, que són la majoria, i el mateix passa amb les dificultats legals per avançar en la custòdia del territori. En les finques públiques, la situació és similar: la gestió que s'hi du a terme no sempre és congruent amb els objectius de conservació que tenen establerts legalment els espais protegits i sovint segueix la legislació sectorial que difereix poc de la gestió que es porta en altres finques públiques situades fora dels espais protegits.

Els òrgans rectors (junes, patronats, etc.) no tenen competències executives, és a dir, no són els que prenen les decisions finals per autoritzar o denegar el que s'esdevé en els espais protegits. Malgrat l'eufemisme dels seus noms, tenen funcions informatives, mentre que les competències executives decisives resten en mans d'altres organismes —municipis, diputacions, Generalitat o Estat—, entre els quals el grau de sintonia és variable, segons la conjunció de factors econòmics, polítics o personals. Si s'hi afegeix un baix compliment de les normatives de conservació, el resultat és que moltes vegades s'afavoreix el predomini d'interessos locals poc o gens relacionats amb la conservació, per damunt dels interessos generals inherents a la conservació patrimonial. Aquesta és l'explicació d'una bona part dels resultats negatius que les avaluacions han identificat en quasi la meitat dels espais naturals protegits amb gestió activa.

3.4. *Una escassa participació pública*

Només una vintena d'espais naturals protegits publiquen memòries anuals d'activitats. Les activitats que es duen a terme a la resta d'espais —la gran majoria— es desconeixen públicament, malgrat que, segons la llei d'espais naturals vigent, el Consell Executiu n'hauria de retre comptes cada any al Parlament, cosa que no s'ha fet quasi mai. No es d'estranyar, doncs, que la gestió i el funcionament dels espais naturals protegits siguin desconeguts per la major part de la societat.

La participació pública en els òrgans gestors és escassa. S'ha valorat com a baixa o inexistent en dos terços dels trenta-sis espais que tenen òrgan gestor, i només és força alta en un terç. En la majoria dels casos, però, encara que consti que hi ha participació, no s'han creat instruments realment participatius i té un caràcter únicament informatiu. La

incidència concreta de representants d'organitzacions científiques i conservacionistes en les decisions dels òrgans de gestors és molt baixa, cosa que els científics han denunciat reiteradament.

Un aspecte lloable que mereix ser destacat és el treball que milers de persones ofereixen voluntàriament cada any en alguns espais protegits, sigui per mitjà de programes de voluntariat o bé per actuacions puntuals que moltes persones fan esporàdicament, sovint de manera anònima. L'any 2003, entorn de 350 associacions i prop de 300 empreses col·laboraven voluntàriament en prop d'un centenar d'espais naturals protegits, sobretot en els àmbits de conservació i ús públic.

3.5. *Poca gestió conservacionista, però molta oferta d'activitats i serveis*

A finals de 2017 es considerava que el 37,7 % de la superfície del sistema d'espais naturals protegits té un «alt nivell de gestió», és dir, una gestió activa. Ara bé, una contradicció freqüent en molts casos és que els espais naturals protegits s'han declarat, delimitat i regulat a partir d'uns criteris científics, però després es gestionen en funció d'uns altres interessos, com poden ser el turisme, la dinamització econòmica local, etc.

Entre els serveis que els espais naturals protegits gestionats ofereixen a la societat destaquen els serveis educatius i d'atenció als visitants, la senyalització i el suport als ajuntaments, a les associacions i a la població local.

Tot i que en quasi una tercera part dels espais protegits s'ofereixen regularment activitats educatives, només en el 20 % han tingut un grau de desenvolupament important, malgrat que l'educació ambiental es considera clau per a garantir la conservació del patrimoni. Com era d'esperar, és en els parcs naturals on més s'ha desenvolupat. En canvi, l'alt desenvolupament que han assolit en algunes reserves naturals, on hauria de ser gairebé nul, pot ser contradictori amb l'objectiu de protecció estricta que tenen.

Més de cinquanta espais naturals protegits disposen d'equipaments, però només la meitat d'aquests té serveis d'atenció als visitants, i alguns han tancat a resultes de la crisi. En la majoria dels espais protegits que tenen gestió activa, aquests serveis estan força

desenvolupats: s'hi dedica prop de la quarta part del personal. Tanmateix, hi ha espais protegits que no tenen personal dedicat a l'atenció als visitants, malgrat ser molt concorreguts. Els espais de protecció especial són els que reben més visitants i els que ofereixen més serveis, i atenen prop de la meitat de les visites que reben.

El grau de senyalització és baix en general, llevat dels camins i els itineraris. En la majoria de casos, la senyalització dels límits protegits és baixa o inexistent, i més de la meitat dels espais no tenen cap plafó informatiu sobre els valors patrimonials que custodien ni sobre com s'haurien de capturar els visitants.

La major part dels ajuts econòmics o tècnics que les administracions destinen a la població local dels espais naturals protegits van a parar als ajuntaments, mentre que la resta queda per als propietaris i les associacions. Es desconeix si l'ús que els ajuntaments fan d'aquests ajuts econòmics té relació amb els objectius dels espais protegits. El Parc Nacional i els parcs naturals són les figures que reben més ajuts, mentre que les reserves són les que, comparativament, n'han rebut menys. Els migrants ajuts econòmics que alguns anys han percebut els propietaris i les associacions no corresponen al predomini de la propietat privada del sòl en el conjunt del sistema d'espais naturals protegits, fet que ha estat sovint denunciat.

3.6. Població i activitats econòmiques

Malgrat l'esforç que s'ha fet per sostenir tots els nuclis urbans dels perímetres de protecció dels espais naturals, en més d'un terç dels espais protegits hi viu gent permanentment, si bé en petita quantitat. On hi ha més habitants permanents, en relació amb la superfície protegida, no és als espais més rurals, sinó en àmbits periurbans, de manera que una part important d'aquesta població permanent no està vinculada a les activitats agràries o a l'explotació dels recursos naturals de l'espai protegit.

Tot i que les activitats turístiques i recreatives són les que generen actualment més llocs de treball i més valor econòmic, a la majoria dels espais naturals protegits s'hi duen a terme activitats agrícoles, ramaderes i forestals, a més de caça i pesca. En un 70 % dels casos, aquestes activitats exerceixen una pressió alta vers la conservació de la natura. Tot

i que les pràctiques extensives poden ser d'un gran interès per a la conservació de la natura, quan s'intensifiquen poden esdevenir problemàtiques.

Un estudi recent de l'activitat socioeconòmica dels espais naturals de protecció especial (tots els quals tenen equips gestors) mesura la importància que tenen en la dinamització de les economies locals. En efecte, els setze parcs estudiats generen uns 192 milions d'euros anuals en forma de valor afegit brut associat a les activitats del sector serveis (83 %), la gestió dels propis espais (9 %) i les activitats agrícoles (8 %). L'any 2013, aquests setze parcs generaven més de cinc mil llocs de treball (uns 3.900 en el sector serveis, uns 730 en la gestió dels espais i uns 480 en les activitats agrícoles). Per cada euro que l'Administració pública va invertir en la seva gestió, es van generar prop de nou euros en forma de valor afegit brut en les diverses activitats econòmiques locals. El parc natural que genera més beneficis socioeconòmics és el de la zona volcànica de la Garrotxa: uns 590 llocs de treball (25 directes, 227 indirectes i 138 induïts) i uns 23 milions d'euros de valor afegit brut anual (Institut Cerdà, 2015).

3.7. *Espais naturals sotmesos a moltes pressions i a impactes negatius*

Quasi el 60 % dels espais naturals avaluats han patit impactes negatius que s'han valorat entre considerables i molt greus, mentre que a la resta d'espais els impactes negatius han estat baixos o nuls. Concretament, són vint els espais naturals protegits que han patit impactes negatius molt greus des que foren declarats —entenen per molt greus aquells que malmeten severament els valors patrimonials, amb independència de si les causes són humanes o naturals. L'anàlisi de les causes indica que dominen les de caire antròpic, il·legal o de legalitat dubtosa, fet que palesa els dèficits de vigilància o d'aplicació de les normes vigents. Els espais que reben aquests impactes són molt diversos: n'hi ha de fluvials, litorals, esteparis, forestals (principalment en serralades mediterrànies) i també en zones humides.

A banda de la població resident o temporal, la gran majoria dels espais naturals protegits rep una pressió de visitants que ha anat augmentant gradualment fins a esdevenir, en molts casos, força important. Tot i que només es disposa de dades dels

setanta espais més visitats i que moltes vegades són estimacions, la suma dels visitants supera els 11 milions anuals. El Parc Natural de Montserrat, el més visitat, va superar els 3 milions l'any 2017. Els motius de les visites són molt diversos, des del lleure, o el turisme de natura, cultural o religiós, fins a l'esport, el bany, la recol·lecció de bolets, la cacera o la pesca, etc. Ara bé, el dèficit de senyalització fa que els visitants sovint ignorin que són dins d'un espai natural protegit, i l'absència de vigilància —fins i tot en alguns dels espais més visitats— explica els impactes negatius que se'n deriven.

Alguns dels impactes negatius identificats són localitzats, com ara les infraestructures (parcs eòlics, embassaments, autovies, carreteres, canals, etc.), les activitats mineres a cel obert, els incendis forestals, les tals forestals abusives, els moviments de terres, etc. També n'hi ha de més difusos, que afecten superfícies més grans, però amb una severitat generalment inferior, com ara la sobrefreqüentació turística o recreativa, la cacera o la recol·lecció furtives, etc.

La pitjor situació es registra en els parcs naturals, ja que la majoria de les unitats que els integren han estat afectades, en una extensió més o menys gran, per impactes considerats greus o molt greus. Aquesta problemàtica també l'han patit les reserves naturals integrals i les reserves naturals parcials, amb casos tan greus com l'obertura de noves autovies que fragmenten petites reserves integrals. En canvi, els paratges naturals d'interès nacional són els que han patit menys impactes negatius.

Un fet remarcable de l'única avaluació del sistema d'espais naturals protegits que s'ha fet és que no va identificar cap relació significativa entre la distribució d'impactes greus o molt greus i altres factors com el pressupost disponible per als òrgans gestors, les activitats educatives o l'activitat econòmica induïda. En canvi, s'ha observat una clara correlació inversa entre les pressions sofertes i les denúncies formulades, de manera que com més denúncies hi ha menors són les pressions, i també es redueixen els impactes negatius, cosa que té la seva lògica en un context sociopolític dominat per un baix nivell d'aplicació de les normatives de conservació de la natura.

3.8. *Uns resultats de conservació insuficients*

L'avaluació efectuada entre 2002-2004 només va identificar una trentena d'espais naturals protegits amb dades fiables per valorar els canvis ocorreguts en els valors del patrimoni natural que tots tenen la missió de protegir: espècies i hàbitats clau, paisatges i elements geològics; en canvi, són molts més —124— els espais amb dades solvents pel que fa al patrimoni cultural. Una altre obstacle és que la majoria dels primers espais naturals protegits establerts no disposava d'uns objectius de conservació clars i mesurables, cosa que dificulta molt avaluar-ne l'efectivitat.

En aquells espais amb dades fiables respecte de l'evolució dels components del medi natural predominen els casos en què l'estat de conservació s'ha mantingut, però en el 20 % dels casos es va constatar un clar empitjorament, i en un 30 % es van detectar tendències contraposades, això és, amb millores en alguns components i empitjorament en d'altres. Centrant l'atenció allà on els canvis han estat negatius es va constatar que es tractava d'espais de protecció especial o protegits per un pla especial, que són les figures amb un nivell de protecció legal més elevat i que solen disposar de més mitjans. Un resultat així porta a reflexionar sobre els motius pels quals l'efectivitat d'aquests instruments de protecció no ha assolit el que es proposava. La manca generalitzada de dades fiables en relació amb els valors del patrimoni natural fa que aquesta avaluació només reflecteixi la realitat d'una part del sistema —la més estudiada— i no pas la de tot el conjunt, i alhora posa de manifest la gran incertesa que plana sobre un dels aspectes més bàsics de la política de protecció d'espais naturals a Catalunya.

Dels pocs espais protegits sobre els quals hi ha dades de seguiment fiables per a les espècies clau de la flora o de la fauna, es va constatar que en el 32 % dels casos les poblacions s'han mantingut estables, en el 23 % han disminuït, en un 19 % han augmentat i en un 26 % hi ha tendències contraposades. Entre les disminucions i els resultats contraposats, es constata que hi ha hagut reduccions de les poblacions clau en quasi la meitat dels espais naturals protegits valorats.

Aquestes reduccions havien arribat a provocar extincions locals de les espècies de flora o de fauna que són objecte de protecció particular o motiu directe per a la declaració de protecció en el 27 % dels casos. Es va constatar que totes les figures de protecció han

sofert, en més o menys grau, aquestes extincions locals, fins i tot el Parc Nacional i quasi la meitat de les unitats de les reserves naturals integrals. També n'havien sofert prop del 20 % de les reserves naturals parcials i igualment, però en menor proporció, els parcs naturals i els paratges naturals d'interès nacional.

Pel que fa a la conservació del patrimoni arquitectònic i arqueològic, en canvi, predominaven els canvis positius. Això no obstant, en un 26 % dels espais naturals protegits la conservació dels components materials del llegat cultural havia empitjorat, i en alguns casos de manera molt greu, un fet que hauria d'alertar els responsables de protegir-lo.

Què hauria passat en aquests espais naturals si no haguessin estat protegits? Ateses les tendències dominants en aquests anys al conjunt del país, és molt probable que haguessin experimentat pèrdues patrimonials encara més importants i generalitzades que les que han sofert.

3.9. Poca recerca aplicada i seguiment insuficient

Tot i que a Catalunya hi ha moltes universitats, centres de recerca i entitats que fan recerca naturalística, existeix un dèficit clar de recerca vinculada a la gestió, fins al punt que manca completament en molts espais naturals protegits. A aquest dèficit històric cal atribuir el fet que de molts espais naturals protegits es desconeix quin era l'estat de conservació del patrimoni en el moment de ser protegits, i que a causa de la manca d'estudis suficients encara es desconeix avui. En diversos casos, quan s'han impulsat recerques posteriors a la declaració d'un espai natural s'han descobert altres valors tant o més importants que els que havien motivat la protecció de l'espai: siguin noves espècies, hàbitats, races, geòtops, jaciments, etc.

La recerca científica s'ha concentrat en uns pocs espais protegits, aquells que tenien més recursos i oferien condicions per a desenvolupar-la. Els espais naturals amb gestió activa són els que han promogut més recerques, generalment vinculades a les necessitats de la gestió. Destaquen les reserves naturals integrals, els parcs naturals i els espais protegits per mitjà de plans especials.

La majoria d'espais naturals protegits no disposa de programes de seguiment i els pocs que tenen són els que disposen de gestió activa. En aquests casos solen disposar d'alguns programes de seguiment, ja sigui de l'ús públic o del patrimoni natural, però no segueixen un mateix model i no sempre estan en consonància amb els objectius de conservació de l'espai ni prioritzen els elements més amenaçats.

La societat de Catalunya és poc o gens conscient de les pèrdues patrimonials que s'ha constatat que han patit determinats espais naturals protegits, algunes de les quals han passat desapercibudes fins i tot a la població local, mentre que fàcilment percep els guanys més visibles, com ara els nous serveis o infraestructures en els espais protegits.

Des d'altres sectors (per exemple, l'Agència Catalana de l'Aigua) s'han impulsat altres figures de protecció que, en alguns casos, tenen més protecció i millors seguiments que els que són inclosos en el sistema d'espais naturals protegits.

No s'avaluen periòdicament els resultats ni dels espais naturals protegits ni del sistema o subsistemes (figures legals, regions naturals). L'única avaluació de l'efectivitat del conjunt del sistema, duta a terme entre 2002 i 2004, va mostrar una baixa efectivitat en la conservació dels espais naturals de protecció especial, atribuïble principalment a la insuficient coordinació administrativa i a la poca voluntat de fer complir les normes proteccionistes vigents. Aquesta manca de seguiment i d'avaluació es va fer extensiva a altres espais naturals amb valors naturals molt importants (geòtops, geozones, zones humides, boscos madurs, etc.) que encara no disposen de mesures de protecció efectives.

Malgrat la seva riquesa i la diversitat, el patrimoni geològic de Catalunya ha estat la Ventafocs del patrimoni natural. Fins a l'any 2000 no es va disposar d'un primer inventari d'espais d'interès geològic, que continua incomplet, no disposa de protecció legal ni se n'ha avaluat l'estat de conservació. Malgrat que la llei marc espanyola (Llei 4/2007, de biodiversitat i patrimoni natural) estableix que els espais inclosos en els inventaris geològics han de ser protegits, aquest precepte no s'ha traduït en l'ordenament jurídic de Catalunya. El grau de protecció que poden tenir depèn de si el geòtop o geozona es troba dins d'un espai natural protegit (molts no s'hi troben) i de la protecció que se li assigna en aquest cas, i de la seva efectivitat.

4. PROPOSTES DE MILLORA A MITJÀ TERMINI

Durant els darrers anys s'han fet nombroses propostes per a millorar els espais naturals protegits i la conservació del patrimoni natural de Catalunya, algunes molt ben articulades. Escau destacar les que ha proposat el Consell de Protecció de la Natura (2011), la Institució Catalana d'Història Natural (2004, 2008), la Campanya per la protecció del patrimoni natural (2014) i el col·lectiu Conservacio.cat (2015). En paral·lel, diversos organismes internacionals, principalment la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN), han generat un ampli corpus de directrius i recomanacions adreçades als espais de propietat privada (2014) i comunal (2013), que han estat analitzats també des de Catalunya. Les fonts s'han aplegat a l'apartat de referències, al qual ens remetem.

Les propostes que segueixen provenen, en la seva gran majoria, d'aquestes fonts i han estat escollides i ordenades a criteri de l'autor. S'han redactat amb l'esperança que la situació políticament crítica que Catalunya viu en aquests moments —amb la Generalitat intervinguda pel Govern espanyol— trobi una via justa de solució a curt termini.

4.1. *Model*

— Garantir i concretar la prevalença i la transversalitat de la conservació del patrimoni natural i, en particular, dels espais naturals protegits en les polítiques sectorials que hi incideixen, tot integrant la conservació en tots els nivells de la planificació territorial, urbanística i sectorial: hidrològica, agrària, cinegètica, pesquera continental i marina, de transport i mobilitat, industrial, energètica i de turisme.

— Garantir l'assoliment d'aquests objectius mitjançant els diversos processos d'avaluació ambiental aplicables prèviament a l'aprovació dels plans, programes i projectes corresponents i en el seus respectius seguiments.

— Completar el sistema d'espais naturals protegits amb: *a)* la declaració de nous parcs naturals, que conformin una xarxa més equilibrada i representativa; *b)* l'establiment de reserves naturals (integrals i parcials) per a protegir els hàbitats més valuosos i

amenaçats, com són els boscos madurs; c) la declaració de nous espais protegits costaners i marins per assegurar una xarxa representativa dels ecosistemes marins, amb diferents intensitats de protecció i de gestió; d) la creació de noves figures de protecció per cobrir les mancances identificades: reserves naturals privades, diversos espais protegits d'àmbit local, inclosa una xarxa d'espais destinats a acollir activitats de lleure a la natura, i altres figures vinculades amb les polítiques sectorials.

— Recuperar i reforçar els recursos econòmics i de personal en la xarxa de parcs de Catalunya i en els consorcis que gestionen espais protegits, a fi de millorar-ne la capacitat de gestió i assolir els seus múltiples objectius.

— Crear el Conservatori del Litoral de Catalunya, inspirat en el conservatori francès, amb un sistema de finançament i operatiu anàleg, a fi de protegir els espais naturals del litoral marí i lacustre.

— Impulsar la política de protecció del patrimoni geològic, seguint el model participatiu britànic, a partir de la diagnosi dels espais d'interès geològic existent.

4.2. Estratègia normativa

— Aprovar la llei de patrimoni natural i biodiversitat, que assumeixi els principis de responsabilitat de conservar el patrimoni natural dins i fora del nostre territori i impulsi un nou model més adient, just i equitatiu, basat en la prevalença que la conservació ha de tenir respecte a les polítiques sectorials.

— Integrar en el sistema d'espais naturals protegits els catàlegs dels hàbitats amenaçats i els catàlegs de fauna i flora amenaçades, els plans de recuperació dels hàbitats més amenaçats i els plans de recuperació de les espècies més amenaçades.

— Simplificar les figures dels espais naturals protegits, amb equivalències clares amb les categories de la UICN, i el règim normatiu.

— Ampliar la normativa d'avaluació ambiental estratègica a les nomes i les polítiques i fer impossible que s'aprovi cap acció pública que causi pèrdues significatives al patrimoni natural.

— Revisar sistemàticament les polítiques i les normes que provoquen impactes negatius al patrimoni natural i fer les modificacions necessàries per evitar noves pèrdues patrimonials.

4.3. Governança i gestió

— Impulsar un nou model de governança dels espais naturals protegits, basat en criteris de simplificació, equitat, justícia, representativitat, participació, imaginació i empenedoria, que es fonamenti en la cogestió i doni el protagonisme escaient als espais naturals protegits de gestió comunal i privada.

— En tots els espais protegits que tenen gestió activa, els seus òrgans haurien d'assumir totes les competències executives dels poders públics, com les Park Authority britàniques, esdevenint així la «finestreta única» responsable.

— Crear l'Agència Catalana del Patrimoni Natural, un organisme eficient, innovador, transversal, amb la màxima autonomia, capaç d'optimitzar els recursos disponibles, que assumeixi les funcions de la Generalitat i les diputacions, funcioni de manera descentralitzada per àmbits de regions naturals, prioritzi la prevenció envers la protecció i la restauració i fomenti la cooperació a totes les escales i amb tots els sectors.

— Promoure la declaració d'espais naturals protegits privats (especialment reserves naturals i reserves integrals), eliminant barreres burocràtiques i establint els incentius adients.

— Ampliar el suport legal, fiscal i tributari a la custòdia dels espais naturals protegits per part d'actors privats, individuals o comunals.

— Fomentar el seguiment científic i l'assessorament científic independent en la presa de decisions dels òrgans responsables dels espais naturals protegits.

— Reforçar la capacitat i les atribucions del Consell de Protecció de la Natura (que es podria rebatejar com a Consell Assessor de la Conservació de la Natura).

4.4. *Planificació*

— Aprovar i aplicar l'Estratègia catalana de conservació del patrimoni natural i la biodiversitat, fomentar la concertació participativa amb el tercer sector, revitalitzar organitzacions comunals i implicar-hi la propietat privada.

— Elaborar i aprovar l'Estratègia de conservació de la flora (*in situ* i *ex situ*).

— Elaborar i aprovar l'Estratègia contra les espècies exòtiques invasores.

— Elaborar i aprovar una estratègia per aplicar la Directiva marc sobre l'estratègia marina i la Directiva d'ordenació de l'espai marítim de la Unió Europea, així com els protocols de gestió costanera integrada i de biodiversitat del Conveni de Barcelona i el objectius del Programa Marí i Costaner del Conveni de Diversitat Biològica.

— Aprovar el Pla de conservació de les zones humides.

— Adoptar un model més simple, coherent i efectiu de plans de gestió per als espais naturals protegits, a l'estil dels britànics, que permeti cobrir el greu dèficit que s'arrossega, revisar-los participativament i avaluar-los cada deu anys.

— Garantir la integració adequada de la planificació territorial, sectorial i derivada (forestal, agrària, urbanística, etc.) en la planificació del patrimoni natural i valorar quines figures sectorials (reserves fluvials, parcs agraris, reserves nacionals de caça, protecció dels recursos marins, etc.) es podrien homologar com a espais naturals protegits tot mantenint la gestió en mans dels seus promotors.

4.5. *Coordinació administrativa i cooperació*

— Implementar les Fites d'Aichi per a la conservació de la biodiversitat, amb horitzó en l'any 2020, demanen millorar la coordinació administrativa entre tots els sectors que tenen incidència en els espais naturals protegits (especialment els sectors agrari, forestal i pesquer), enfortint la implicació d'altres departaments i poders públics, impulsant mesures valentes i pertinents per a resoldre les disfuncions i duplicitats existents entre diferents departaments o nivells administratius. Per exemple, unificar les figures de protecció superposades, com ara les Reserves Nacionals de Caça, en una gestió unificada.

— Promoure els espais naturals protegits efectius transfronterers amb Espanya, Andorra i França (terrestres i marins) i impulsar els connectors ecològics transfronterers terrestres i fluvials.

— Si es consolida la República de Catalunya, caldrà ratificar i complir tots els grans tractats ambientals (CBD, CITES, Kyoto, etc) i assumir una presència activa i creativa en els fòrums internacionals corresponents, especialment en les comissions del Conveni de Biodiversitat i les comissions i grups de treball de la UICN.

4.6. *Connectivitat ecològica, protecció i restauració*

— Actualitzar i aprovar les directrius de connectivitat ecològica de Catalunya (2006).

— Actualitzar i aprovar el Pla Territorial Sectorial de connectivitat ecològica de Catalunya elaborat l'any 2008, dotar-lo de recursos, i aplicar-ne el pla d'acció.

— Promoure un pla nacional d'infraestructures verdes, amb un pla de desfragmentació de la xarxa viària i ferroviària: supressió d'infraestructures lineals redundants, soterrament, etc. amb les dotacions adients, procedents dels actors que han causat la fragmentació.

4.7. *Seguiment i avaluació integrada de l'efectivitat*

— Establir l'obligatorietat d'avaluar periòdicament la planificació i la gestió de les polítiques de conservació del patrimoni natural i la biodiversitat i els seus principals instruments, com ara el sistema d'espais naturals protegits, i d'adequar-los en aquells aspectes en què poden ser millorats. L'Agència del Patrimoni Natural hauria d'impulsar avaluacions operatives de l'efectivitat, que mostrin el grau d'acompliment dels objectius dels espais naturals protegits i els costos que se'n deriven. Es recomana fomentar els equips mixtos d'avaluadors interns i externs a fi de garantir l'objectivitat i la credibilitat.

— Les avaluacions haurien d'anar destinades, en primera instància, als responsables de les unitats o a les organitzacions avaluades, i en segona instància als seus organismes

responsables superiors, però també es recomana que siguin difoses a la societat, llevat d'aquells casos, justificats, en què la informació sobre elements vulnerables no sigui adient.

— Promoure el seguiment de l'estat del patrimoni natural i cultural associat a programes com els que ja s'han elaborat per als espais de protecció especial adscrits a la Generalitat (Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, 2009), ampliant-ne l'abast al patrimoni geològic, els paisatges i els valors i elements culturals associats. Sempre que sigui possible, promoure i donar suport a la recerca participativa local, seguint el model desenvolupat per la delegació de la Institució Catalana d'Història Natural a la Garrotxa.

— Garantir que cada unitat responsable avalui regularment el seu àmbit d'acció (des del sistema d'espais naturals protegits fins a les figures i espais individuals) i en faci públics els resultats amb transparència i honestedat.

— Promoure una gestió adaptativa clara, basada en els resultats de les avaluacions: des de l'escala de les polítiques fins a la dels espais naturals protegits i els seus projectes.

4.8. *Vigilància i justícia ambiental*

— Enfortir l'operativitat del Cos d'Agents Rurals pel que fa a la vigilància en els espais naturals protegits, especialment quant a la identificació, denúncia i persecució d'infraccions i delictes greus contra la conservació, que ara en gran part romanen en la impunitat, i adscriure aquest cos al Departament d'Interior, coordinat amb la resta de cossos que tenen funcions similars.

— Millorar la regulació dels delictes ambientals, especialment els que atempten contra la conservació de la natura, tant si els fets tenen lloc al país com a fora, per part d'empreses amb seu a Catalunya.

— Reforçar els mitjans per a la lluita contra els delictes ecològics, dotant de mitjans adequats a Fiscalia de Medi ambient i la Brigada de Medi Ambient dels Mossos d'Esquadra per millorar la persecució dels delictes contra el patrimoni natural.

— Facilitar que les organitzacions conservacionistes i ecologistes puguin accedir a la justícia ambiental i incentivar-ne l'acció sense que n'hagin d'assumir els costos.

4.9. *Finançament i estalvi*

— Promoure mesures d'estalvi i de millora de l'efectivitat, com són la simplificació d'estructures i processos, la reconducció d'inversions cap a les actuacions realment relacionades amb els objectius de conservació, etc.

— Augmentar i diversificar les fonts de finançament de la futura Agència del Patrimoni Natural que no es poden desenvolupar adequadament per traves legals o administratives, com és el cas del patrocini, el cobrament de cànon o concessions, el desenvolupament del règim d'autonomia econòmica o el finançament provinent d'altres departaments i administracions.

— Crear un fons per al patrimoni natural que es nodreixi de taxes i impostos a les activitats que causen danys a la conservació de la natura, d'acord amb el principi que qui malmet la natura ha de contribuir a la seva conservació i restauració.

— Implantar uns mecanismes de fiscalitat i de finançament proporcionats, que incentivin la conservació de la natura i desincentivin la seva destrucció, fragmentació o degradació procedents d'aquells sectors que generen més valor afegit, com ara l'energètic, el turístic, l'agroalimentari, etc.

4.10. *Adaptació al canvi climàtic*

— Impulsar mesures de gestió dels riscos del canvi climàtic mitjançant l'adaptació per mitjà d'un ventall d'activitats com ara el manteniment de zones humides, la creació d'espais naturals protegits urbans i periurbans, l'aforestació costanera, la gestió de conques fluvials i embassaments, la reducció d'altres factors d'estrès sobre els ecosistemes, com la fragmentació dels hàbitats, o la conservació de la diversitat genètica.

— Promoure la restauració ecològica, la conservació del sòl, l'aforestació i reforestació, la conservació i control de la sobrepesca, la gestió conjunta de la pesca, la migració i dispersió assistides d'espècies, els corredors ecològics, els bancs de llavors, els bancs de gens i altres mesures de conservació *ex situ* i la gestió comunitària dels recursos naturals.

Les polítiques d'espais naturals protegits formen part de les polítiques de conservació del patrimoni natural i, per tant, de la sostenibilitat ecològica. Són interdependents amb la majoria de les polítiques sectorials i no poden desenvolupar-se aïlladament. Per poder ser viables i efectives, les propostes esmentades s'haurien d'inserir en un marc més ampli de canvi de model, de paradigma de país, com els que proposa el Pla de Valors (2015). Demana, certament, un nou país, uns poders públics renovats, més justos, efectius i transparents, que prioritzin sempre, sistemàticament, el bé comú a mitjà i a llarg termini i que atorguin el degut protagonisme a les iniciatives del sector privat i comunitari quan s'orienten al bé comú.

A un nivell més general, demanen impulsar un canvi de valors en la nostra societat, que es podria resumir en la frase següent: «Impulsar una presa de consciència que ens comprometí amb el bé comú des de la coherència ètica entre el que pensem, diem i fem, fomentant la reverència per la vida, actuant amb prudència envers els cicles naturals, amb responsabilitat i solidaritat envers les generacions futures» (Pigem, 2011). I això difícilment es podrà dur a terme sense promoure una reconexió profunda de la nostra societat amb la natura, en particular en aquelles organitzacions i entitats que incideixin positivament en la conservació, i sense posar traves a aquelles que promoguin valors que fomenten la destrucció del patrimoni natural, sigui directament o indirecta.

REFERÈNCIES¹

- BASORA, X.; CLIMENT, E. (coord.) (2010). *Conservar. Com actuar a favor dels espais naturals*. València: Institut del Territori: Tres i Quatre. 164 p.
- BASORA, X.; SABATÉ, X. (2006). *Custòdia del territori a la pràctica. Manual d'introducció d'una nova estratègia de conservació de la natura i el paisatge*. Xarxa de Custòdia del Territori.
- BERNARD, F. (2000). «L'experiència del “Conservatoire du Littoral”»: Conservar com a propietari». *El Mètode* [Universitat de València], estiu 2000. <<http://www.uv.es/metode/index.html>>.
- BORRINI-FEYERABEND, G.; DUDLEY, N.; JAEGER, T.; LASSEN, B.; PATHAK BROOME, N.; PHILLIPS, A.; SANDWITH, T. (2013). *Governance of Protected Areas: From understanding to action*. Gland, Suïssa: IUCN. xvi + 124 p. (Best Practice Protected Area Guidelines Series; 20)
- CARCELLER, X. (2016). *El Consell de Protecció de la Natura, entre la Llei d'espais naturals i la Llei de la biodiversitat i el patrimoni natural*. Conferència pronunciada en l'acte commemoratiu del 30è aniversari del Consell de Protecció de la Natura, celebrat al Plau de Pedralbes de Barcelona. <<https://reixav.wordpress.com/2016/11/30/el-consell-de-proteccio-de-la-natura-entre-la-llei-despais-naturals-i-la-llei-de-la-biodiversitat-i-el-patrimoni-natural/>>.
- CENTRE TECNOLÒGIC FORESTAL DE CATALUNYA (2009). *Programa de Conservació i Seguiment de la Biodiversitat en els Espais Naturals de Protecció Especial de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Servei de Parcs Naturals.
- CONSELL DE PROTECCIÓ DE LA NATURA (2011). *Informe sobre els nous reptes en la conservació dels espais naturals i de les espècies. Aportacions del Consell de Protecció de la Natura en relació amb els espais protegits*. <http://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/patrimoni_natural/consell-proteccio-natura/enllacos-documents/mocions/2011/fitxers-binari/Mocio-03-CPN-2011.pdf>.

¹ Tots els enllaços de publicacions en línia han estat verificats el mes de gener de 2018.

- CONSERVACIO.CAT (2015a). *La biodiversitat i el patrimoni natural a Catalunya. Estat actual i propostes de futur*.
<<https://drive.google.com/file/d/0B0xgvsyiyg3ZNHpsdFh3c0Q1V3M/view>>.
- CONSERVACIO.CAT (2015b). *Pla d'acció per a la conservació del patrimoni natural a Catalunya*.
<https://conservaciocat.files.wordpress.com/2016/03/doc_pla_acciocc81_patrimoni_natural_catalunya.pdf>.
- CONSERVACIO.CAT (2017). *Conservacio.cat alerta que el 155 també afecta negativament la conservació de la natura*. <<https://drive.google.com/file/d/1-tiMbgPNcBu43UK34jRSH6i67J4teaVC/view>>.
- CORTINA, A. (2012). *Polítiques d'ordenació del territori i espais naturals protegits. Oportunitats per a aquests temps d'incertesa*. Discurs pronunciat en l'acte de presentació de l'informe «Aportacions del Consell de Protecció de la Natura en relació amb els espais naturals protegits», celebrat el 21 de juny de 2012.
- COUNCIL OF EUROPE (2016) *Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy*. Strasbourg: Council of Europe Press. (Nature and Environment; 74).
- DEFENSA DEL PATRIMONI NATURAL A CATALUNYA (2014). *La conservació del patrimoni natural a Catalunya: problemàtica, anàlisi i oportunitats*. <https://defensapatrimoninatural.files.wordpress.com/2014/04/publicacio_jornada_patrimoni_natural_final.pdf>.
- DEFENSA DEL PATRIMONI NATURAL A CATALUNYA (2017). *Els reptes d'una nova governança del patrimoni natural a Catalunya. Conclusions de la jornada*. <<https://defensapatrimoninatural.wordpress.com/2017/04/28/jornada-per-afrontar-els-reptes-duna-nova-governanca-del-patrimoni-natural/>>.
- DEPARTAMENT DE TERRITORI I SOSTENIBILITAT (2018). *El sistema d'espais naturals protegits de Catalunya*. <http://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/patrimoni_natural/senp_catalunya/>.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTIQUES AMBIENTALS (2015). *La planificació estratègica dels espais naturals protegits de Catalunya. Planifiquem els espais naturals protegits per garantir la infraestructura econòmica i social de la Catalunya del futur*. 38 p.

- DUDLEY, N. (2008) . *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Gland, Suïssa: IUCN.
- ECOLOGISTES EN ACCIÓ (2012). *Degradació de les polítiques de conservació de la biodiversitat a Catalunya*. Informe digital. <https://www.ecologistasenaccion.org/IMG/pdf/diagnosi_conservacio_bd_catalunya.pdf>.
- EUROPARC-ESPAÑA (2003). *Anuario EUROPARC-España del estado de los espacios naturales protegidos*. Madrid: Fundación Fernando González Bernáldez. 123 p. <<http://www.redeuroparc.org/system/files/shared/anuario2003.pdf>>.
- EUROPARC-ESPAÑA (2017). *Anuario 2016 del estado de las áreas protegidas en España*. Madrid: Fundación Fernando González Bernáldez. 135 p. <http://www.redeuroparc.org/system/files/shared/Publicaciones/Anuario_2016/anuario_2016_europarc-espana.pdf>.
- EUROPEAN ENVIRONMENTAL AGENCY (2012a). *Protected areas in Europe: An overview*. EEA Report 5/2012. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- EUROPEAN ENVIRONMENTAL AGENCY (2012b). *Streamlining European biodiversity indicators 2020: Building a future on lessons learnt from the SEBI 2010 process*. EEA Technical Report 11/2012. Luxemburg: Publications Office of the European Union
- FONT URGELL, X. (2018). *Atles del turisme a Catalunya: Espais naturals protegits*. <<http://www.ub.edu/mapaturismecat/ARTS/113.html>>.
- INSTITUT CERDÀ (2015). *Impacte econòmic i social dels espais naturals protegits a Catalunya*. Barcelona: Obra Social «La Caixa». 2 v. Només disponible en format digital. <https://obrasociallacaixa.org/documents/10280/586356/impacto_economico_y_social_espacios_naturales_protegidos_catalunya_ca.pdf/7bba22d9-8563-483b-9eee-9325bcdb44c5>.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (IDESCAT) (2018). *Estadístiques de població i de turisme estranger*. <<https://www.idescat.cat/pub/>>.

- MALLARACH, J. M. (2000). «Els espais naturals protegits a Catalunya i els nous paradigmes de la conservació». A: *Parcs naturals, més enllà dels límits*. Catàleg de l'exposició. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 74-89.
- MALLARACH, J. M. (coord.) (2008) *Protegits, de fet o de dret?: Primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya*. Barcelona: Institució Catalana d'Història Natural: Fundació Territori i Paisatge. Amb aportacions de més de 130 autors. 303 p. <http://ichn.iec.cat/Avaluacio_Espais.htm>.
- MALLARACH, J. M. (2016). *Estudi sobre nous models de governança de la política de patrimoni natural i biodiversitat*. Informe per a la Direcció General de Polítiques Ambientals. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Territori i Sostenibilitat. Inèdit.
- MALLARACH, J. M.; GERMAIN, J. (2006). *Bases per a les directrius de connectivitat ecològica de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Habitatge. 96 p. <http://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/patrimoni_natural/connectivitat_ecologica/bases_per_a_les_directrius_de_connectivitat_ecologica_de_catalunya/documents/bases_connectivitat.pdf>.
- MALLARACH, J. M.; VILA, J.; MONTSERRAT, J. (coord.) (2013). *Reptes per preservar els boscos madurs a Catalunya. II Jornades sobre boscos madurs a Catalunya*. Anglès: Institució Catalana d'Història Natural: Associació Silene. 210 p. <http://ichn.iec.cat/pdf/Boscos_madurs_Catalunya.pdf>.
- MALLARACH, J. M.; VILA, J.; VARGA, D. (ed.) (2004). *El PEIN, deu anys després: balanç i perspectives*. Girona: Barceona: Servei de Publicacions de la Universitat de Girona: Institució Catalana d'Història Natural. <<http://web2.udg.edu/aigua/material/El%20PEIN%20deu%20anys%20despr%C3%A9s.pdf>>.
- PIGEM, J. (2011). *Entendre la natura: Fonaments d'una cultura de la sostenibilitat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible. (Papers de Sostenibilitat; 17) <http://cads.gencat.cat/web/.content/Documents/Publicacions/entendre_la_natura_pds_17_web.pdf>.

- PINTÓ, J.; VILA, J. (ed.) (1998). *El PEIN, cinc anys després: Balanç i perspectives*, Girona: Universitat de Girona, p. 51-66. (Diversitas)
- PUIG, I.; ROCA, J.; TELLO, E. (2005). *Experiències autonòmiques de fiscalitat ambiental i propostes per a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient.
- RAFA, M. (2014). «Estudio de caso. España». A: STOLTON, S. REDFORD, K. H.; DUDLEY, N. *Áreas bajo protección privada: Mirando al Futuro*. CMPA, CBD, UNEP, WCMC, Protectedplanet, p. 92-94. (Serie Técnica de Áreas Protegidas; 1)
- SEGURA, E. (2016). *Biodiversitat a Catalunya: Avaluació del compliment de les Metes d'Aichi*. <<https://www.ecologistasenaccion.org/IMG/pdf/info-aichi-catalunya.pdf>>.
- VILA, J.; VARGA, D. (ed.) (2006) *La futura Llei de biodiversitat - patrimoni natural*. Girona: Universitat de Girona. Càtedra de Geografia i Pensament Territorial de la Universitat de Girona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Habitatge, p. 163-174. (Documenta Universitaria) <http://web2.udg.edu/aigua/material/futura_llei_biodiversitat.pdf>.
- XARXA DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI (2017). *Xarxa de Custòdia del Territori. Memòria d'activitats i resultats 2016*. <http://www.custodiaterritori.org/mm/file/xct/memoria%202016_v5_sense_comissio%20etica.pdf>.

Webs

- DEFENSA DEL PATRIMONI NATURAL. <<https://defensapatrimoninatural.wordpress.com/>>.
- DEPARTAMENT DE TERRITORI I SOSTENIBILITAT. *El sistema d'espais naturals protegits de Catalunya*. <http://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/patrimoni_natural/senp_catalunya/>.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA: PARCS DE CATALUNYA - XARXA DE PARCS NATURALS. <<https://parcs.diba.cat/ca>>.
- FUNDACIÓ CATALUNYA - LA PEDRERA: Xarxa Espais Natura. <http://fundaciocatalunya-lapedrera.com/ca/content/xarxa-espais-natura>.

INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTÒRIA NATURAL. <<http://ichn.iec.cat/>>.

XARXA DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI: Portal tècnic. <<http://custodiaterritori.org/ca/>>.